

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2022-11.41>

РЕЦЕНЗІЯ на монографію Громко Тетяни Василівни «МЕТОДОЛОГІЯ ТА ДОСВІД ДЕСКРИПЦІЇ ГОВІРКИ»¹

Монографія Громко Т.В. присвячена комплексному опису лінгвістичної специфіки говірки села Піщаний Брід Новоукраїнського району Кіровоградської області, яка практично не досліджена ні діалектографічно, ні лінгвографічно.

До того ж в українській діалектології, на відміну від західнослов'янської (польської, чеської, словацької) практично відсутні праці методологічного характеру, зокрема, досі не існує рефлексії системної організації говірки як певної сукупності лінгвістичних знань про цю мінімальну діалектну одиницю у просторі й часі.

У полі зору п. Громко Т.В. перебувають системотвірні, структурно-семантичні та концептуальні ознаки моноговіркового дискурсу, представлені на різних мовних рівнях і субрівнях, моделювання ідіомних діалектних структур за допомогою методів традиційної ареалогії, ідеографії, теорії комунікації із залученням корпуснобазованих технологій обробки лінгвістичної інформації.

Як відомо, дослідження тієї чи іншої локальної традиції передбачає її комплексне обстеження методами лінгвогеографії, реконструкцію живого говіркового мовлення (на спеціальних цифрових носіях шляхом анкетування, опитування респондентів), зазвичай, автохтонних жителів певної місцевості, реконструкцію їх життєвого, когнітивного, ціннісного та пізнавального досвіду вербальними засобами.

Зазвичай, цей досвід (позитивний чи негативний) передається від покоління до покоління і свідчить про тяглість традиції певного ідіому – чи соціолекту (ступінь збереження традиції, архаїчних мовних рис, наявні трансформації, інноваційні впливи, контакти з прилеглими пограничними сферами, стирання діалектних відмінностей тощо).

Саме тому дослідницьке поле говірок як діалектних угруповань потребує теоретичного переосмислення, нового інструментарію із залученням теоретичних здобутків етносемантики, когнітивної антропології, етнографії, концептуального аналізу.

Особливої значущості при цьому набуває встановлення ізопрагм та ізоглос діалектних оди-

ниць, їхня структурно-семантична варіативність, визначення протиставних рис певної говірки, наявних опозицій різних типів, з'ясування ядерних і маргінальних зон певної ареальної ділянки у контактуванні з суміжними і т. ін.

Безперечно, такий ракурс передбачає кропітку польову роботу, власні записи в терені, їх опрацювання за допомогою відповідного інструментарію і розбудову на цій підставі власної моделі обробки і структурування отриманих діалектних даних їх таксономічну, порівняльно-історичну, етнолінгвістичну та ідеографічну інтерпретацію тощо.

Саме в такому крос-діалектному, семантико-прагматичному та міжпарадигмальному річищі і представлена дескрипція говірки з її яскраво вираженими ідіоетнічними полімовними рисами (лексичними, морфологічними, дериваційними, синтаксичними) в рецензованій монографії п. Громко Т.В.

Спираючись на традиційні засади опису говірки за лексикографічним підходом дослідниця вперше в українській діалектології подає аналіз (на рівні дескрипції, а не типової диференціації) говірки в повному складі на підставі власного емпіричного матеріалу.

В центрі розбудованого авторкою дослідницького фрейму перебувають механізми культурно-мовної взаємодії говірконосіїв, що характеризуються своїм хронотопом, мовною гомогенністю, структурним ізоморфізмом мови і культури, різним ступенем збереження у свідомості мовної особистості побутових реалій, акціональних і вербальних, ментально-семіотичних кодів культури в межах певного ареального простору.

У полі зору дослідниці перебувають також експериментально-фонетичні методи опису, опрацювання звукового корпусу говірки, її просодичних та ін.супрасегментних особливостей. Слід вітати також звернення п. Громко Т.В. до засобів усного мовлення (інтонації, гучності, темпу, пауз і т. ін.), документування усного спонтанного мовлення в усьому його розмаїтті.

Уведення в орбіту дескрипції говірки інших показників та спеціальних методів (ступінь довіри між інформантом і дослідником, метод

¹ Громко Т. В. Методологія та досвід дескрипції говірки / за ред. проф. О. І. Іліаді. Дніпро, 2021. 452 с.

спостереження, пошукового, спрямованого самопостереження, методи прямої постановки питання, тематичних бесід і супровідних запитань, інтерв'ювання, експериментальних даних тощо) також слід вважати цілком виправданими.

Цілком новим для діалектологічних досліджень слід визнати комунікативно і текстово орієнтований опис різноматимичних наративів, стратегії і тактики їх організації в усному і писемному мовленні, розмітку й анотування нагромадженого говіркового матеріалу з його послідовною токенізацією, лематизацією і маркуванням.

Методологічно дослідження спирається на такі параметри висвітлення ареального функціонування семем, прагмем і реалем, як ізоморфізм основних рівнів говіркової системи, таксономія і парадигматика, можливість їх ідеографічного і когнітивного моделювання крізь призму категорійних одиниць говіркового опису (говірка, говіркова спільнота, говірконосій, говіркова комунікація, говіркова мова, соціолект, ідіоморегіональний стратум тощо).

До основних здобутків цілісної авторської рефлексії Громко Т.В. віднесемо з-поміж іншого таке: вперше запропоновано комплексну методологію опису моноговіркового масиву з позиції прикладної, структурно-таксономічної, ареально-типологічної, комунікативно-прагматичної орієнтації у їхньому тісному взаємопроникненні; здійснено тезаурусну категоризацію говірки з огляду на специфіку прояву одиниць і категорій говіркового дискурсу, які розглянуто в статичній і динамічній, синхронній і діахронній, семасіологічному та ономасіологічному планах; чітко виокремлено і системно прописано статус ідіоми як репрезентанта говіркового опису, втіленого в укладеному дослідницькому говірковому конкордансі, що налічує понад 2 000 000 слововживань; обґрунтовано ідіомологію як лінгвістичний напрям, що вивчає і науково інтерпретує ідіом та його реалізацію за структурним, значеннєвим, функційним і текстовим вираженням, і на цьому тлі сформовано алгоритм застосування лінгвографічного опису говірки; системно представлено ідіолектні риси обстеженої локальної традиції на тлі різних

пластів та говіркових стратів (усного і писемного мовлення, субстандартів, просторіччя, стійких оцінних еталонів, антропних метафор, порівнянь і концептів, окремих тематичних і семантичних груп) у парадигматичному, епідигматичному і функційному вимірах, відтак, уточнено їх специфіку в межах тріади «говірка – говіркове явище – ідіомема»; укладено електронний корпус текстів говірки як своєрідний діалектний банк даних, що містить ключові константи функціонування побутового мовлення (репертуар мотивів номінації, динаміка граматичних змін, словозміна, етнографічні реалії кухні, елементи матеріальної культури (ремесла, промисли, приміром, бджолярство), народний календар, етикет, фраземіку, ключові стереотипи, норми та оцінки говірконосій тощо); опрацювання отриманих даних за допомогою спеціальних комп'ютерних програм і методик аналізу корпусів текстів (типи колокацій, дистрибутивні можливості і моделі словосполучень, ступінь їх частотності, унікалізми, трансформовані та інноваційні конструкції в опозиції літературне/діалектне, нормативне/ненормативне, узуальне/оказіональне т.ін.).

В аналітично-оглядовій частині праці п.Громко Т.В. окреслює 4-ри етапи розвитку моноідиомного опису в українському ареальному просторі (М. А. Грицак, О. С. Мельничук, В. В. Німчук, П. П. Чучка, О.Горбач та ін.). Актуальність та новизна дослідження не викликають жодного сумніву і підтверджені величезним діалектологічним фактажем, при опрацюванні якого використані сучасні інтердисциплінарні та лінгвогеографічні методики, власні польові записи авторки, що походять з відповідного локального ідіолекту говірки села Піщаний Брід Новоукраїнського району Кіровоградської області.

Сподіваємося, що монографічне дослідження Громко Т.В. стане досить помітним явищем у вітчизняній діалектології як за обсягом нагромадженого фактажу, так і за деякими інноваційними лінгвогеографічними, ареально-типологічними та соціолінгвістичними принципами і прийомами його аналізу.

РЕЦЕНЗЕНТ:

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземних мов
та перекладознавства Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності

Олег ТИЩЕНКО